G. Resink

Het verbond tussen Sultan Mangkubumi en de V.O.C.

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 135 (1979), no: 2/3, Leiden, 357-359

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

- ⁵ The following libraries have received transliterations or copies of the originals: Arsip Nasional library (Jakarta), the library of the École des Hautes Études (VIe section) (Paris) and the British Library (London).
- ⁶ The descriptive list which will be published by the British Academy will be ordered under geographical and subject headings and will be arranged chronologically.
- ⁷ For a description of this cadastral reform, which reduced the size of Yogyakarta *cacahs* by about 20%, see G. P. Rouffaer, 'Vorstenlanden', *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, vol. IV ('s-Gravenhage, 1905), p. 593. Rouffaer did not make use of the Crawford MSS. as source materials for writing his article.

G. J. RESINK

HET VERBOND TUSSEN SULTAN MANGKUBUMI EN DE V.O.C.

In zijn bijzonder waardevolle boek *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi 1749-1792* heeft Dr. M. C. Ricklefs kennelijk niet altijd even goed weg geweten met belangrijke (rechts)begrippen als "leen" (fief, 73), "*Capitulatie*" (capitulation, 255), "Resident" (367) en "sovereiniteitsrechten" ("rights of sovereignty", 413), welke begrippen soms zelfs niet in de index voorkomen.

Nu zou er voor mij geen reden zijn om veertig jaar nadat ik voor het eerst in een juridisch vaktijdschrift aandacht heb gevraagd voor die termen en voor het verdrag van Giyanti, waarop het verbond tussen Sultan Mangkubumi en de V.O.C. gegrondvest was (Resink, 1939: dl. 149, 732-775, dl. 150, 1-21; voor de leenverhouding, de Residenten, de Sultanaatsonderdanen en het gezantschapsrecht met betrekking tot Yogyakarta tot in deze eeuw toe zie Resink 1976: 463-467), hier daarop terug te komen ware het niet dat mijn beschouwingen toen en later de eindconclusie van Ricklefs over die relatie tussen Yogyakarta en de Compagnie beduidend versterken. Zijn slotsom luidt namelijk dat de "relationship . . . took the form of alliance rather than dependency" en dat "the Governor General in Batavia was a most serious and respected ally", die echter geen "rights of sovereignty in Mataram" had (Ricklefs 1974: 413).

In bovenbedoeld opstel nu heb ik mede op grond maar toch groten-deels in afwijking van de historische inleiding van P. W. Filets Leidse dissertatie *De verhouding der vorsten op Java tot de Ned. Indische Regeering* (1895), welk proefschrift Ricklefs ontging, kunnen aantonen dat Nicolaas Hartingh, "plenipotentiarius" der Hoge Regering in Batavia, op het laatste moment in het hem ter onderhandeling medegegeven concept-verdrag wijzigingen heeft aangebracht waardoor Mangkubumi niet aangetast werd in zijn "sovereiniteit", zulks omdat het "ons, daar infractie in willende maken, notoirljk gehaat" zou maken (zie Resink 1939: dl. 149, 752).

Hieruit blijkt dat de souvereiniteit van de heerser al erkend werd voordat hij met de Compagnie het tractaat van Giyanti sloot, dat naar goed volkenrechtelijk gebruik genoemd werd naar de plaats van zijn totstandkoming. Die erkenning was trouwens europees-internationaal-rechtelijk gedacht wel nodig wilde men de overeenkomst als uit souvereine wil aangegaan contract tussen twee machten rechtsgeldig kunnen inroepen tegenover derde rijken. En die waren tijdens de bewindsperiode van Sultan Mangkubumi zowel naburen van het Sultanaat als van de Edele Maatschappij, met name het Sunanaat en het Mangkunegaranse rijk.

Nu was de ingevoerde leenrelatie, waarop Ricklefs niet ingaat, naar toenmalige door Grotius beïnvloede volkenrechtsopvattingen een vorm van "ongelijk verbond", wat door de meeste schrijvers over de "leenband" tussen de "Kompenie" en de Vorstenlanden en ook andere Indonesische rijken later voorbij gezien is. Bij dat verbond behield de "leenman" zijn souvereiniteit jegens derde mogendheden en tegenover de "leenheer" als er maar genoeg uitingen van die souvereiniteit van de eerste jegens de laatste waren aan te wijzen, al lag voor de Edele Heren in Batavia de nadruk op de ongelijkheid doch voor de Sultan het accent op de verbondenheid.

Volkenrechtelijke instituten, die beide partijen als vreemden scheidden en toch ook weer als "vrunden" verbonden waren o.a. de verdragen en de gezantschappen. Tot die verdragen behoorden de *capitulatieën*, die zowel herinnerden aan de overeenkomsten gesloten tussen Christelijke staten en de "pays hors Chrétienté" als aan de contracten waarbij "vreemde troepen" werden geleverd aan de Compagnie (zie Resink 1968: 201-202). En tot die gezantschappen behoorden als uiting van actief gezantschapsrecht die welke *ad hoc* werden uitgezonden naar Batavia als daar een nieuwe Gouverneur-Generaal optrad. Ricklefs verhaalt hoe tijdens het bewind van Reinier de Klerk de Compagnie om financiële reden die gezanten wilde zien afgevaardigd naar de Gouverneur in Semarang. De Sultan weigerde dat echter te doen (Ricklefs 1974: 248-252), wat zijn goed recht was, vooral als men bedenkt hoe de vorst ter ore kan zijn gekomen dat na 1771 de Compagnie die Gouverneur "als zelfs wedono wezende" aanmerkte! (zie Resink 1939: dl. 149, 755 noot 1). De vorst had bovendien vis-à-vis de V.O.C. het passief gezantschapsrecht, wat inhield dat hij voor langere tijd in zijn hof- en hoofdstad residerende Residenten ontving. De titel van resident nu stamt uit het gezantschapsrecht en dat de commercie-compagnie aan haar diplomatieke vertegenwoordigers in Yogya — en al veel eerder elders — die naam gaf wordt geheel begrijpelijk als men weet dat de handelsrepubliek Venetië aan haar diplomatieke agenten in Den Haag in de zeventiende eeuw al dezelfde titel gaf (vgl. Resink 1968: 193).

Dat de Sultan ook met de Sunan verdragen kon sluiten bewijzen de zgn. "Vorstenlandse Wetboeken", als de *Angger Ageng* en de *Angger Arubiru*, waaraan Soeripto een dissertatie in 1929 wijdde (Ricklefs 1974: 161-165, noten 66-68 en 70-73). Die "codes" worden door Ricklefs terecht als "bilateral arrangements" gezien en zij zijn dan ook niet zoals

Soeripto nog meende (of moest schrijven in 1929?) van "quasi-", maar van internationaal karakter *sec.* (vgl. Resink 1968: 216-217). Zij regelden immers resp. "detailed legal procedures for settling crimes or disputes which crossed the *boundaries* between Surakarta and Jogjakarta" en bedoelden "to end the disputes between Jogjakarta and Surakarta *subjects* over land claims" (Ricklefs 1974: 162-163). De cursivering is van mij omdat begrippen als "grenzen" tussen en "onderdanen" van rijken internationaal-(publiek- en privaat-)rechtelijke kanten hebben.

Het bovenstaande moge voor een "Korte Mededeling" voldoende zijn om Ricklefs stelling in die zin te versterken dat Sultanaat en Compagnie sinds en in het verdrag van Giyanti direct in een "alliance" verbonden waren. Maar in aansluiting op zijn negatieve stelling dat de laatste geen soevereiniteitsrechten in Mataram had zou ik na alles wat ik daarover in de loop der jaren geschreven heb nu positief willen poneren dat de Sultan de soevereiniteit(-srechten) in en over Yogyakarta en tegenover anderen bezat, ook Nederlands-juridisch gezien.

Ik ben overigens Dr. Ricklefs van harte dankbaar omdat ik op grond van zijn werk mijn vooroorlogse visie op de achttiende-eeuwse Vorstenlanden als zouden zij "soverein staatsbestel benaderend, volledig zelfbestuur" (zie Resink 1939: dl. 150, 20) bezeten hebben, zeker voor Sultan Mangkubumi's rijk nu zodanig kan verbeteren dat uit die begripsomschrijving de laatste drie woorden kunnen worden geschrapt.

Jakarta, juni 1978.

LITERATUUR

Resink, G. J.

1939 'De rechtshistorische ontwikkeling van het zelfbestuur op Madoera', *Indisch Tijdschrift van het Recht* 149, pp. 732-775, 150, pp. 1-21.

1968 *Indonesia's History between the Myths*, Den Haag: Koninklijk Instituut v. d. Tropen.

1976 '“Boedi Oetomo” in Vorstenlandse Omgeving', *BKI* 132/4, pp. 463-467.

Ricklefs, M. C.

1974 *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi 1749-1792*, London: Oxford University Press.

J. L. SWELLENGREBEL

VERKORTE WEERGAVE VAN PROF. DR. A. A. CENSE'S ONTWERP-BESCHRIJVING VAN ZES MALEISE HANDSCHRIFTEN IN DE BIBLIOTHECA VATICANA

Inleiding

Tijdens bezoeken aan Rome in 1951 en 1964 bestudeerde Cense o.a. de daar bewaarde Maleise handschriften, gemerkt *Vat. Ind.* I-VII, die volgens de catalogus van 1831¹ afkomstig zijn van A. Reland (1676-1718,